

Emberi létünk mozzanatai, a világ szépségei

Gy. Szabó Béla élete és művészete

Gy. Szabó Béla 1905. augusztus 26-án született Gyulafehérváron vasutas szülők gyermekeként. Elemi és gimnáziumi tanulmányait is itt végezte. Gyermekként szülővárosából, a Maros folyása mellett, szívesen nézte a változatos, magasan futó hegyvonulatokat. Az Erdélyi-érchegység csodálatos körvonalai, kékes-lilás foltjai mélyen hatottak rá. Gyermekképzeletét rendkívül foglalkoztatták, hogy mi van mögöttük. Kisiskolás lehetett, amikor jóságos tanítója felvitte a legközelebbi nagy hegyre, a Mammutra, ahonnan a káprázatos nagy völgy, az Ompoly völgye tárult szemei elé, azon túl azonban egy még nagyobb hegylánc zárta le a látóhatárt. A rejtély nem oldódott meg, de a dolgok mögé és mélyére való látás mindig űzte.

1923-ban a Budapesti Műegyetem gépészmérnöki karára iratkozott, ahol 1927-ben oklevelet is szerzett. Már gimnazista korában nagyon szeretett rajzolni, festeni, és szerencsére kitűnő tanára is akadt Reithofer Jenő személyében, aki Székely Bertalan tanítványa volt, s növendékét nemcsak a természet szeretetére tanította, hanem igényesnek is nevelte, sőt a későbbi nehéz döntések óráiban is mellette állt.

Mint a művész maga vallja, már másodéves mérnökhallgató korában

rájött, hogy a művészi pályán a helye, de szégyellte volna otthagyni a műegyetemet. A művészi tevékenységet azonban ekkor sem hagyta abba, s a rajzolás mellett ekkor kezd pasztelleket készíteni, az elsőt 1925-ben, a képnek utóbb az *Édesanyám* címet adta. Mind ebben az esztendőben, mind a következő években a pasztellek egész sora kerül ki keze alól, tárgyukat a környezetéből, gyulafehérvári benyomásából meríti.

A műegyetem elvégzése után hazakerül szüleihez 1928-ban, s a munkanélküliség kényszerű időbőségét – melyet csak egy évi katonáskodás szakít meg 1928–29-ben, bár ekkor is többet volt keze az ecseten, ceruzán, mint a puskán – megint arra használja fel, hogy fest. „Festettem sokszor reggeltől estig” – emlékszik ezekre az időkre.

1931-ben végre álláshoz jut: a kolozsvári Energia Villamossági Gépgyárban lesz tervezőmérnök. Ez a körülmény, bár csak rövid ideig mérnökösködött, mert 1933 júliusában megszűnt a gyár, döntő hatással volt művészi pályájára. „1930-ban úgy látszott, hogy festő leszek, s tulajdonképpen ezek az indítékok dolgoznak bennem ma is, amikor fát metszek” – vallja később magáról. A gyári munka mellett azonban

csak este és éjszaka nyílt lehetőség a „művészkedésre”, s ezért csak szénrel, ceruzával dolgozott. Így történhetett meg, hogy mikor először jelent meg a nyilvánosság előtt – 1932 decemberében az erdélyi magyar művészek Kós Károly által rendezett kolozsvári kiállításán –, hat szénrajz mellett csak két pasztellje van a falakon. Az igazi fordulat azonban ekkor következett be: „Fiatalember, maga miért nem mászik fára?” – kérdezte Kós Károly a rajzok láttán az alkotót.

Gy. Szabó Béla biztatásnak, sőt parancsnak vette a nagytekintélyű mester szavait, s megkezdte a „fáramásztást”. Mivel azonban soha nem látott fát metszeni, teljesen a maga elgondolása szerint fogott munkához.

Első nagyformátumú metszetén, a *Fáramászon* sokan látnak szimbólumértéket. Nemzetiségi, erdélyi kisebbségi sorsunk küzdelmes voltának, olykor kilátástalanságának sajátos jelképét. A fára mászó hiába kapaszkodik felfelé az ágakon, a fa derékba tört, nincsen csúcs, ahová feljuthatna, de van egy távolba tekintő kilátás, amit az ember megláthat és másokkal is megláttathat. Az erdélyi ember a hegyes tájat szereti, hosszabb időre nem szívesen marad síkföldön, távol erdélyi tájainktól, hacsak az élet nem kényszeríti rá. Lelke nyugtalansággal telik meg, tájszemléletében is gyötri a honvágy. Ha dombos vagy hegyes tájat lát, csillapodik, szülőföldjére emlékezik, és utána még jobban vágyódik haza. Ez a kérdés, a kenyérharc mellett, ma is nagyon sok kivándorolt erdélyit foglalkoztat.

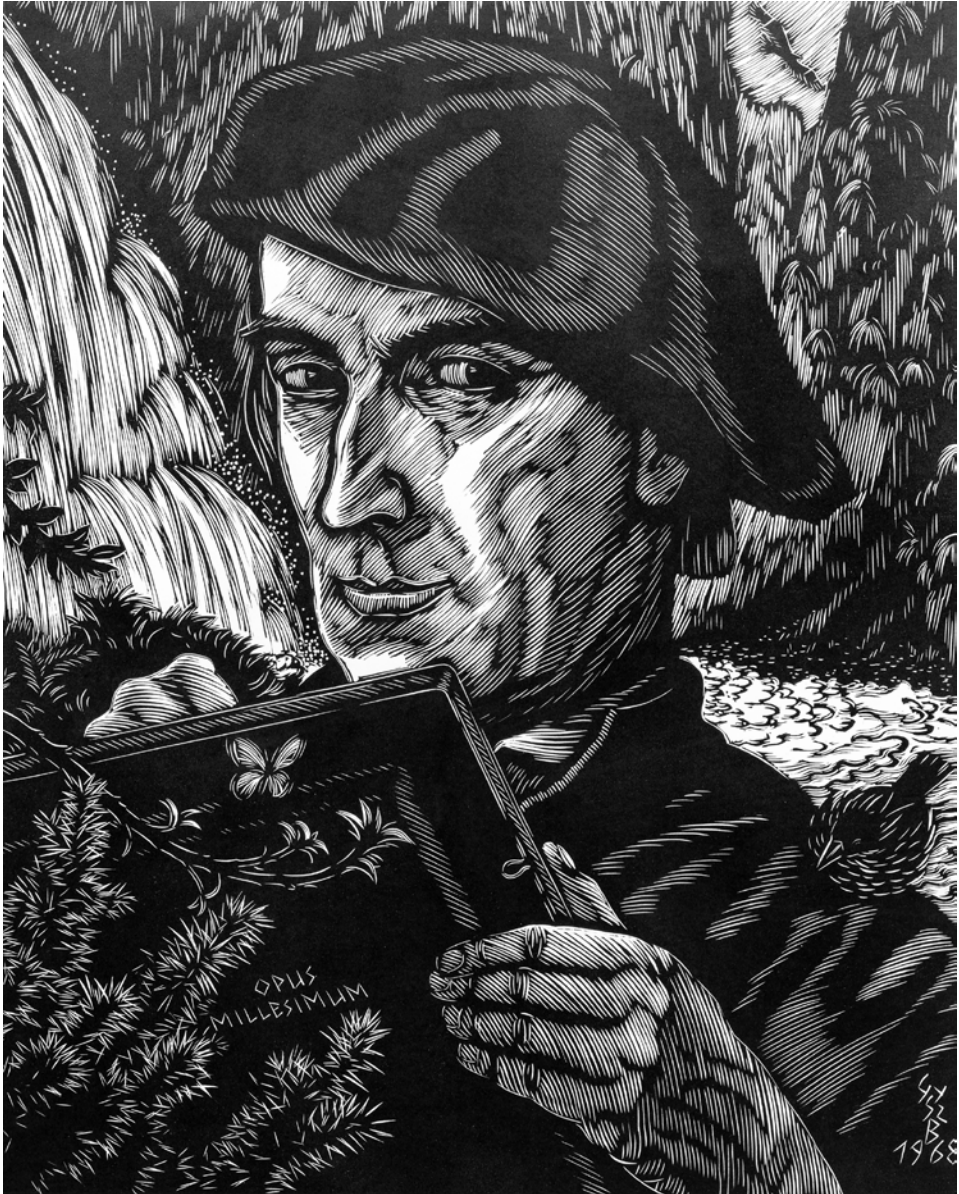
Életét ekkor három dolog határozta meg: a kielégítetlen, ki nem élt művészi hajlam, az értelmiségi munkanélkü-

li sorsa s az 1930-as évek gazdasági válságának körülményei, melyek a nyomorúság olyan mélységeit idézik elő, hogy nyomában az elkeseredés, a részvét, a forradalmi düh, a szociológiai megismerési láz hulláma önti el az egész világot, de főleg talán a poklok legmélyére zuhant Közép-Európát, Magyarországot, Romániát. Az első metszeteken ez a világ ölt művészi formát.

Gy. Szabó Béla művészete ebben a korban erősen emberszemléletű volt. A humánus érzélemlátás, a nyomor groteszkjei és az emberi szenvedések ragadták meg leginkább. A *Koldusok* 1933-ból való sorozata is ezt szemlélteti, valamint az ötven fametszetet tartalmazó *Liber miserorum* (*Szegények könyve*) 1935-ből, a városok perifériájára szorult emberek, az elesettek, a megalázottak impresszionista lírája.

Korai metszetein és pasztelljein Erdély tájai is csak borús sejtésekből, nyomasztó látomásokból villózik elő: *Kendermosás* (1942), *Erdei napsütés* (1949).

Később Európa naposabb, színesebb tájai felé vonzódik. Így jut el Magyarországra, Olaszországba, Dalmáciába, Bulgáriába, Görögországba. Hegytetőket mászott, meghallgatta a vadvizek zúgását, nézte a fény villódzását, hallgatta a vézna fűszálak susogását. Számára nem volt fontos, hogy milyen évszak volt. Ezekre a túrákra magával vitte festő- és grafikai felszerelését, az általa készített kicsi székét, és minden alkalommal igyekezett valamit rögzíteni az évszakok, a természet szépségeiből, a tájak csodálatos világából. Tájélményeit gyors technikával és lehetőleg színeiben igyekezett feljegyezni. Ezért kísérik

Önarckép vízéséssel

minden barangoló útját pasztellek és rajzok, amelyeket később hazatérve fába metszett.

Az ötven fametszetet tartalmazó *Liber vagabundi* (*Barangoló könyv*) 1939-ből már felszabadultabb, látványosabb: felfedezi az erdélyi évszakok leheletfinom koloritját. E könnyed posztimpreszionizmusra jellemző, de mindemellett a valóság ábrázolására törekvő művészi mondanivaló a huszonnyolc tusrajzot tartalmazó *Homokvilág* című gyűjteményes kiadványban teljeseedik ki 1941-ben.

Gy. Szabó Béla művészi pályájának második jelentős állomásában valóban szembeötlő a változás: metszetein a fekete, fehér vonalak addigi aránya felborul, megsokasodnak a fehér fénynyalábok. A felborult lelki egyensúly helyett ez a harmónia megtalálásának volt az ideje. Alkotóművészetén már ott található az expresszionizmus jegyei: a szerkesztett fénynyalábok, a célszerű komponálás, a tér lehetőségeinek a végtelenségig való kihasználása és a természethez való kötődöttség.

Gy. Szabó Béla a *Barangoló könyv*-ben írt maga által kimetszett sorokban mondja el, miről is beszélnek képei, metszetei: „Pusztán, tengeren, erdőn barangoltam magamban. Emberektől távol sem kínt az egyedüllét. Föld, víz, égbolt, állat, fa köznapba ünnepem viszi.”

„Föld, erdő, Isten” – írta valamikor Szabó Lőrinc egy kötete homlokára. Pusztá, tenger, erdő alkotta Gy. Szabó *Liber vagabundi* hármasságát. A természet és az ember művészetének a legfőbb célja.

Gy. Szabó újabb és újabb feladatként tűzi maga elé a természet egyre finomabb jelenségeinek visszaadását.

Mintha a fákkal kezdődött volna – fák virágníylásban, kopárrá fosztva, rügyekkel, szelek ringásában, napfény szelíd ölelésében...

És jött a hó, de ki tudja, mennyi formában. Majd megkezd a küzdelmét a vízzel. Talán ez a leggyakoribb téma művészetében és a legjobban megoldott probléma. Látjuk eső formájában, csendes pataként áradás után. Kora tavasszal, vízesésként sziklák között hullámsani, vagy befagyva a finnországi Tuusula-tavon, fényben szikrázva erdők borúját ringatva. A víz egy másik feladat megoldását is jelentette: a Fényét. Művészetében a fény a maga teljességében széles skálán tündöklök: vizeken, partokon, embereken, köveken, lombokon, állatokon. A művész eljut odáig, hogy a fényt szinte „önmagában” tudja ábrázolni (*Kínai tó*, *Fekvő női akt*, *Szent Anna-tó*, *Balaton*, *Dante – Fény és kereszt*). A megoldások keresésével technikája is egyre finomodik, tökéletesedik, gazdagodik. Olyan virtuóza vésőjének, mint hegedűművész a vonójának.

Gy. Szabó Béla fametszői tevékenységét könyvekben kiadott sorozatokkal kezdte, és ez a törekvése sosem hagyta el. Kiemelkedő helyet foglal el az 1963–64-ből származó Dante-sorozat, mely 20 lapon méltó illusztrációja a nagy költő művészetének és méltó hódolat születése 700. évfordulójára, de egyben valóságos összefoglalása Gy. Szabó művészi sajátosságainak.

A pálya csúcán álló művész életének nyolcadik évtizedében magyar és más nyelveken olvasva hónapokon át kutatta-kereste a mondandók mondanivalóját – a Bibliát, és annak könyvei között megállt János bizonyágtételénél, az *Apokalipszis*nél. A 22 fejezet

mindegyikéből egy képet vagy csak egy villanást, sugárzást ragadva ki fába metszette a *Jelenések könyve* látomásait.

Gy. Szabó Béla bejárta és „meghódította” a világot – nemcsak úgy, hogy lerajzolta, fába véste a tájat és a benne élő embert, hanem úgy is, hogy egyre sűrűsödő kiállításaival (életében 300, halála után közel 169) a látogató közönséget is elragadta. Mindenütt, amerre járt, otthagytott valamit magából – egy darab művészetet –, mert az Ő művészete nem ismert határokat. Életműve világrészeket hódított meg. A szépet, a tisztát, az emberséget, a jóságot, az alázatot mindenütt felfedezték és megtalálták alkotásaiban a művészetet kedvelők. Mexikótól Kínáig, Calitól Helsinkiiig, Nagykárolytól Bukarestig, Kézdivásárhelytől Budapestig...

Életművéből felépíthető az a világ, amelyet bebarangolt. Több mint egy fél-évszázaddal ezelőtt kezdte ezt a munkát. Vágya mindig az volt, hogy az idő megőrizzen valamit abból, amit csinált. Ennek a feladatnak messzemenően eleget tett. Emberi életünk mozzanatait, az erdélyi és távoli világ szépségei tárulnak elénk rajzain (számuk közel 14 ezer), pasztelljein (közel kétezer), olajképein

(mintegy 150) és természetesen fametszetein (összesen 1500).

„Tiszta környezetben dolgozni, egy kicsit embertársainkra is gondolni – hiszen nekik szánjuk munkáinkat –, ez lenne a művész igazi boldogsága” – vallotta a fametszés erdélyi koronázatlan királya, aki életét áldozta a művészetért. Számára a szemmel nem látható, emberi szívvel meg nem gondolható örök tökéletes boldogság 1985. november 30-án adatott meg, mikor nyolcvanéves korában elhunyt Kolozsvárt, és azóta is a Házsongárdi temetőnkben nyugszik. Nekünk pedig az az öröm adatott meg, hogy látván lássunk. Látni a lényegét, ami a jelenségek mögött rejlik. Látni azt, ami az Élet titka.

Gy. Szabó Béla hagyatékának őrizőjeként mindig örömet jelent hatalmas hagyatékából valamit másoknak is nyújtani.

Ferenczy Miklós református lelkész,
a Gy. Szabó Béla-hagyaték gondozója

(Elhangzott 2024. november 8-án
a nagyváradi barokk palotában
2025. április 5-ig látható kiállítás
megnyitóján.)